

meglétének, sem a hozzá fűzött anonymusi történetnek a hitelességét nem erősíti.

A történeti névtanban számba vehető adatok, körülmények tehát meglehetősen valószínűséggel mutatnak arra felé, hogy az Ecsedi-láp nevezett vára fennállásának kezdete óta a *Sárvár* nevet viselte – úgy, ahogy ezt P. Mester a maga idejére vonatkozóan mondja –, s a *Tasvára* csak képzeltének szülötte. Úgy tűnik, hogy Anonymusnak a nyírségi *Tas* helynév ismerete és esetleg a *Tas* itteni birtoklásáról fennmaradt hagyomány adta az ötletet ahhoz, hogy a honfoglalás Szamos vidéki hadjáratában *Tas* vezért szerepeltesse, s meséjét – mint annyiszor teszi – helynevekkel támassza alá, illetőleg költött nevek közül szőjön történeteket (vásártartás, várépítés). Az anonymsi tulajdonnevek és eseményleírások korrelációjára vö. még: BENKŐ: MNy. XC, 136). Ha esetleg a *Tasvására* Anonymusnál mégis valós helynévismeretnek bizonyulna, a *Tasvára* jó okkal feltehető „melléköltésének” lehetőségét ez aligha gyengítené, sőt más oldalról ugyan, de a történetében együtt szerepeltetett két helynév strukturális azonosságával talán még tovább is erősíthetné. De sajnos, ez utóbbi lehetőség sem áll különösebben szilárd talajon.

BERECZKI GÁBOR

A román nyelv legrégebb magyar jövevényszavainak társadalmi és kulturális hátteréről

A román nyelv magyar jövevényszavainak tanulmányozása nem tartozik az elhanyagolt témakörök közé. A rövidebb cikkek mellett olyan terjedelmes monográfiák születtek az elmúlt száz év során, mint ALEKSZICS GYÖRGY *Magyar elemek az oláh nyelvben* (Budapest, 1888) vagy S. C. MÎNDRESCU *Elemente ungurești în limba română* (București, 1892) című munkái. A kérdés legújabb és legterjedelmesebb szintézisét TAMÁS LAJOS *Etymologisch-Historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* (Budapest, 1966) című mintegy ezeroldalas műve nyújtja.

Ami a román nyelv magyar kölcsönszavainak számát illeti, bizvást mondhatjuk, hogy a jövőbeli kutatások nem fogják lényegesen módosítani jelenlegi tudásunkat.

Annak ellenére, hogy számos cikk jelent meg a témakörből, sőt TAMÁS LAJOS egész monográfiát szentelt neki (TAMÁS 1942) az anyag kultúrtörté-

neti kiaknázása még nem teljes. E téren kívánom kiegészíteni az eddigi kutatásokat egy eddig figyelmen kívül maradt aspektussal.

TAMÁS LAJOS szótára 2800 címszót tartalmaz, de a szavak elterjedése egyenlőtlen. A román nyelv magyar kölcsönszavainak túlnyomó része Erdélyben, a Bánátban és a Partiumban használatos. Az egész román nyelvterületen meglévő magyar kölcsönszók száma nem haladja meg a kétszázat.

A kölcsönszók száma nem mindig tükrözi a hatás jelentőségét. A magyarban például kb. 3000 bolgár-török jövevényszó van, tehát nem különösebben sok, de elemzésükkor kiderül, milyen döntő jelentőségű volt a bolgár-török hatás a magyarság anyagi és szellemi kultúrája szempontjából. Nem állíthatjuk, hogy a román nép számára a magyar hatás ilyen döntő jelentőségű lett volna, de mindenesetre jelentősebb volt, mint a jövevényszavak száma alapján gondolhatnánk. A hatás mélységére utal a viszonylag nagy számú képzőkölcsönzés, pl. *-şag, -şug; -ău, -eu; -ălui, -ului*. Igaz, hogy e képzők nem tartoznak a produktívak közé.

A 200 magyar eredetű román kölcsönszó szemantikai elemzésekor felűnik, hogy a legrégebb kölcsönzések között sok az elvont jelentésű ige: 1. rom. R. *aldui* 'áld' (16. sz.) < m. *áld*; 2. rom. *bănu* 'gyanakodik, gyanúsít, nyj. megbán' (17. sz.) < m. *bán* (ige); 3. rom. *birui* 'legyőz; R. birtokol' (16. sz.) < m. *bír*; 4. rom. *bizui* 'bízik, mer, merészel' (16. sz.) < m. *bízik*; 5. rom. *bîntui* 'bánt, kínoz, gyötör' (16. sz. eleje) < m. *bánt*; 6. rom. *chibzui* 'latolgat, fontolgat, gondolkozik, kitervel' (1459) < m. R. *képez* 'elképzél, gondol'; 7. rom. *făgădui* 'ígér; R. megfogad' < m. *fogad*; 8. rom. *îngădui* 'megenged' (16. sz.) < m. *enged*; 9. rom. *mîntui* 'megment, megszabadít, megvált, üdvözít' (16. sz.) < m. *ment*; 10. rom. *tăgădui* 'tagad, letagad' (16. sz.) < m. *tagad*; 11. rom. *tămădui* 'gyógyít, helyrehoz, orvosol; R. újraéled, új életre kel' (16. sz.) < m. *(fel)tamad*; 12. rom. *ului* 'megdöbbsent, elképeszt, elkápráztat; R. vall (hitet)' (16. sz.) < m. *vall*.

Ez az összeállítás TAMÁS idézett Etymologisches Wörterbuchjának és H. TIKTIN román nyelvtörténeti szótára új kiadásának (TIKTIN–MIRON) alapján készült, s a további szavakat is ezen források alapján idézzük. A legtöbb kölcsönzés csak a 16. századból adatolható, mivel nincsenek korábbi román nyelvű nyelvemlékek. Előfordul, hogy a magyar szó román nyelvterületen a 16. sz. előtt íródott egyházi szláv szövegekben is előfordul. Ilyen esetben ezt az adatot idézzük.

Az 1., 2., 4., 7., 9., 11., és 12. szó, de esetleg a 10. is a vallási fogalomkörrel kapcsolatos. TIKTIN *Cînd şî Petar l-au tăgădui (pe Is.)* 'mikor Péter is megtagadta őt (Jézust)' példamondata ezt látszik megerősíteni, bár számos más példában adósság letagadásáról van szó.

Egyes esetekben a *tölem* a vallási fogalomkörbe sorolt szavaknak a mai román köznyelvben nincs ilyen jelentése, de nyelvjárási szinten vagy a régiségben, illetve az átadó nyelvben megvan.

A vallási fogalomkörhöz tartozó igéket megtoldhatjuk néhány névszóval. A rom. *chin* 'kín, szenvedés, gyötrellem' (16. sz.) < m. *kín* átvétele első sorban vallási terminusként képzelhető el. A rom. *chip* 1. 'arc'; 2. 'ábrázat, kép'; 3. 'festett, faragott kép' szó román szövegekben csak a 17. századból adatolt, de az egyházi szláv nyelvű írásokban már 1480-ból van rá havasalföldi adat 'képviselő, reprezentáns' jelentésben. A régiségben előfordul szentkép jelentésben is (*chipurile sfinților* 'a szentek képei'; l. TAMÁS 1966), s kölcsönvétele ebben a jelentésben a legkézenfekvőbb.

Az 1688-ban megjelent bukaresti bibliában és máshol található *chip cioplit* 'faragott kép' kifejezés (TIKTIN–MIRON) magyar tükörfordítás lehet (l. TAMÁS 1966).

A rom. *pildă* 1. 'példa'; 2. 'példázat' < m. *péllda* szó első előfordulásai bibliai példázat jelentésűek.

Bizonyára ide tartozik a rom. *lăcaș, locaș* 'hajlék' (16. sz. eleje) < m. *lakás* szó is, különösen a *locaș sfânt* 'isten háza, templom' jelzős szerkezetben. A kifejezés szó szerinti jelentése: szent hajlék, ami lehet szerintem a m. *egyház* tükörfordítása.

A. ROSETTI a román nyelv történetéről írott művében (ROSETTI 1968) a magyar hatásról szóló fejezet végén jelentésük alapján a következő kategóriákba sorolja a magyar kölcsönzéseket: 1. udvari élet; 2. városi élet; 3. kereskedelem, ipar; 4. jog; 5. egyéb.

Az egyéb kategóriában felsorolt hét szóból öt (*bănuî, chibzui, chin, chip, fâgădui*) a *tölem* fentebb tárgyalt szavak között is megtalálható.

Szerintem megokolt egy vallási és szellemi élet kategória felvétele is.

A szellemi élet szavai körébe tartozik még a rom. *gînd* 'gondolat' (16. sz.) < m. *gond* ua. és a rom. *alcătui* 'készít, alkot, szerkeszt, összeállít' (16. sz.) < m. *alkot*. Ez utóbbi szó írásmű megszerkesztését is jelentette. Ezt bizonyítja a következő példa: *Moldovenii si muntenii au alcătuit în scris ceririle lor către Deçlet* 'a moldvaiak és a havasalföldiek írásba foglalták (au alcătuit în scris) a Portához intézett kéréseiket' (l. TIKTIN–MIRON az *alcătui* szónál).

ROSETTI-nél (i. m. 420–2) a *tölem* fentebb tárgyalt szavak csaknem mindegyike szerepel, s ő reformáció előtti átvételeknek tartja őket azokban az esetekben is, mikor a román szó nincs korábról datálva.

Arra a kérdésre kell feleletet találnunk, hol és mikor kerülhettek be a románba a vallási és a szellemi étellel kapcsolatos magyar kölcsönzések.

Különösen a vallási fogalomkörbe tartozó szavakat illetően Erdélyt területileg ki kell zárunk. A középkor folyamán itt nem folyt missziós tevé-

kenység, legalábbis nem olyan mértékű, amelynek a tárgyalat kölcsönszavak átvételét tulajdoníthatnánk. Igaz, a 14. században egy királyi rendelet a katolikus vallás felvételére kötelezett néhány száz délerdélyi román nemest (l. KÖPECZI I, 346, 401), de ezt nem előzte meg missziós tevékenység.

A 14. sz. második felében a Vatikán és a magyar klérus egyes képviselői erőteljesen követelték a királytól a hazai ortodox szlávok és románok megtérítését. Az erdélyi földesuraknak azonban érdekében állt, hogy további román telepések érkezzenek az országba, mert bizonyos birtokrészeket csak így tudtak hasznosítani, s a térítés csupán pusztá szándék maradt (l. KÖPECZI I, 406–8).

A Kárpátokon túli területeken végzett középkori magyar térítői tevékenységről viszont számos írásos dokumentum tanúskodik. A 13. sz. húszas éveiben a mai Moldva területén uralkodó kun fejedelem hittérítőket kért a magyar királytól, hogy népével együtt felvehesse a keresztény vallást. A magyarok Milkó (rom. Milcov) városában püspökséget alapítottak. A püspökség területén szlávok és románok is laktak, s Erdélyből sok magyar és szász települt át ide (l. KÖPECZI I, 305–6).

A kunok országának szomszédságában terült el a Szörényi bánság, ahol feltehetőleg vegyes román, magyar és szász lakosság élt. Mindenesetre IV. Béla 1238-ban katolikus püspököt kért számukra a pápától (l. KÖPECZI I, 306). A Szörényi bánságban a 14. században is folyt térítés (l. KÖPECZI I, 406).

A térítői központok egyúttal a szellemi élet központjai is voltak, s ezeknek tulajdoníthatók olyan kölcsönzések, mint a fentebb tárgyalat rom. *alcătui* és *gînd*.

Ilyen szavak, mint rom. *aldui* 'áld', rom. *mîntui* 'megment, megvált', rom. *tămădui* 'feltámad' nem terjedhettek át a Kárpátokon Erdélyből, mert nem volt motivációjuk. Az *aldui* szinonimájaként ott volt a rom. *binecuvînta*, a *mîntui* párhuzamaként a rom. *izbăvi* s a *tămădui* helyett a ma is általános *învia*. A magyar szavak átvétele csak egy helybeli másik, nem ortodox vallás terminológiájaként érthető.

A 15. században a török előretörés megállította a magyarok déli irányú terjeszkedését, s az ortodox vallás a Kárpátokon kívül visszaszorította a katolikust. Ennek az lett a következménye, hogy az itt élő román lakosság nyugati kulturális kapcsolatai meggyérültek. A kérdés történelmi értékelése elsősorban a román történészek feladata.

Szakirodalom

KÖPECZI I. = Erdély története I. Főszerkesztő KÖPECZI BÉLA. Budapest, 1986.

ROSETTI 1968 = AL. ROSETTI, Istoria limbii române. București, 1968.

TAMÁS 1942 = TAMÁS LAJOS, A magyar eredetű román kölcsönszavak művelődéstörténeti értékelése. Kolozsvár, 1942.

TAMÁS 1966 = LAJOS, TAMÁS, Etymologisch-Historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen. Budapest, 1966.

TIKTIN-MIRON = H. TIKTIN, Rumänisch-deutsches Wörterbuch; 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von PAUL MIRON. Wiesbaden, 1986.

D. BERENCSI MARGIT

Nagy László címadása 1953 és 1973 között (Részlet egy nagyobb tanulmányból)

Nagy László 1943-tól, középiskolás korától írta verseit. Első kötetével, a *Tűnj el fájas* cíművel azonban csak 1949-ben jelentkezett. Életművének kezdeti szakaszát 1944–52 közötti időszakra tehetjük. Az ekkor keletkezett versek között nem egy antológiába illőt is találunk, de a fiatal költő művein nyomot hagytak a kor társadalmának torzulásai. Nagy László azonban korán leszámolt illúzióival. A válságok és meghasonlások után egyetemes igényű, hallatlanul gazdag költői világot teremtett. A fent említett korszak nemcsak tartalmi, formai, de a címadás szempontjából is egységesnek, lezártnak tekinthető.

Költőileg roppant termékeny évek következtek ezután. Nemcsak mennyiségi gazdagodásról van szó. „Megváltozik líraeszménye, a szólás mikéntje, verskomponálási módszere is. Átértelmezi a versről vallott fölfogását, költészettanát, s egy sor olyan poétikai kérdést tisztáz magában, amellyel korábban nem kellett szembenéznie” (TÜSKÉS TIBOR 84).

De nem csupán képalakító erejét, metaforáinak újszerűségét, látomásainak szuggesztivitását, tömör költői stílusát csodálhatjuk meg, nyelvi találékonysága címadásában is megmutatkozik. Dolgozatomban az utóbbival kívánok foglalkozni. Miután az 1944–52 közötti időszakot a Nagy László címadása korai költészetében című, megjelenés alatt lévő írásomban már feldolgoztam, most az 1953–1973 között keletkezett műveket vizsgálom, összesen 183 címet. Forrásként az 1975-ben, a költő születésének 50. évfordulója alkalmából megjelent *Versek és versfordítások* c. művének első kötetét használom. A versek címét három szempont alapján elemzem, illetve rendszerezem: t é m a k ö r ü k , g r a m m a t i k a i m e g f o r m á l t s á g u k és a v e r s b e v a l ó b e é p ü l é s ü k szerint.